

**С.Ж.АСФЕНДИЯРОВ АТЫНДАҒЫ
ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ МЕДИЦИНА
УНИВЕРСИТЕТІ**

**КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ
МЕДИЦИНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ
С.Д.АСФЕНДИЯРОВА**

ФАРМАЦЕВТИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ҚР-ДА ӨСЕТІН ӨСІМДІКТЕРДІҢ ҚҰРАМЫНА КІРЕТІН АПИЫНДЫҚ ЖӘНЕ БАСҚА ЕСІРТКІЛІК ЗАТТАРМЕН ЖЕДЕЛ УЛАНУ

Орындаған: Молдакүл Ж.Б.
Қабылдаған: Қожамжарова А.С

ЖОСПАР:

- Кіріспе
- Негізгі бөлім
- Өсімдіктер құрамы
- Көкнәрі
- Апиын және есірткілік заттар кіретін өсімдіктер
- Қорытынды

КІРІСПЕ

- **Апиын көкнәрі** (**лат.** *Paraver argemone*)-көкнәрлар тұқымдасына жататын біржылдық шөптектес өсімдік.
- **Есірткілік заттар** – ҚР-ның заңына сәйкес ҚР-ның бақылауында болатын есірткілік, психотроптық заттар тізіміне кіретін, синтетикалық немесе табиғи өсімдіктерде, препараттарда болатын заттар.
- **Улану** — әр түрлі физиологиялық функцияларының бұзылуының тудыруы және өмірге қауіп тудыруы мүмкін экзогенді химиялық теле ұстап адам немесе жануар әсер нәтижесінде дамыту патологиялық процестер.

Өсімдіктердің дәрілік қасиеттерінің негізі

- Дәрілік өсімдіктер (лат. *Plantae medicinalis*) , шипалы өсімдіктер – медицинада және мал дәрігерлігінде емдеу және аурудың алдын алу мақсатында қолданылатын өсімдіктер. Дәрілік өсімдіктердің емдік қасиеті олардың құрамында стероид, тритерпен, алкалоид пен гликозидтердің, витаминдердің, эфир майлары мен тұтқыр заттар сияқты түрлі химиялық қосылыстардың болуына байланысты.
- Дәрілік өсімдіктер кептірілген шөп, тұнба, қайнатынды, шай, ұнтақ, т.б. түрінде қолданылады. Дәрілерді дайындау үшін шикізат ретінде пайдаланылатын дәрілік өсімдіктер бөлек іріктеледі. Дәріні, көбінесе, жабайы өсімдіктерден алады. Көптеген өсімдіктердің емдік қасиеттері бар. Оларды дәрілік өсімдіктер дейді. Осы заманғы кейбір ең таңдаулы дәрілер жабайы шөптерден жасалған.

-
- **Көкнәр**(лат. *Papáver*) – көкнәрлер тұқымдасына жататын бір не көп жылдық шөптесін өсімдік. Қазақстанда далалы, шөлейт және таулы аудандарда тараған 11 түрі бар.Ең маңызды сортына дәрілік Апиын көкнәрі (*P. somniferum*) жатады: ол Қазақстанның оңтүстік мен таулы аудандарда өседі. Оның піспеген қауашағының шырынынан дәрі алынады. Піскен Көкнәр тұқымында алкалоид болмайды, бірақ майы көп (55%). Көкнәрдің биіктігі 20 – 90 см. Сабағы жіңішке, түкті жапырағы жалпак, гүлдері ақ, сары, қызыл қызғылт, гүл сағағы ұзын, олар шар тәрізді гүлшоғырына топталған. Шілде – тамыз айларында гүлдеп, жемістенеді. Жемісі – көп тұқымды қауашақ. Көкнәрда сүт тәрізді ақ шырын болады. Сондай-ақ республикада тоты Көкнәрін (*P. pavoninum*) бояу өндірісінде пайдаланады. Егістікте арамшөп ретінде сеппе Көкнәр (*P. rhoeas*) кездеседі. Қазақстанда өте сирек кездесетін жіңішке көкнәр Қазақстанның «Қызыл кітабына» енгізілген.
 - Апиын (Опий) — көкнәрдің піспеген кездегі сүтті сөлінің ауада қатайғанда беретін қоспасы. Күшті наркотик.

Мак восточный

• Семейство Маковые

- **Статус.** Редкий вид.
- **Краткое описание.** Многолетнее травянистое растение до 90 см высоты. Стебель прямостоячий. Листья крупные. Цветки одиночные, крупные, до 25 см в диаметре. Цветёт в июне. Плод – коробочка. Плодоносит в июле - августе. Размножается семенами. Декоративное.
- **Распространение и среда обитания.** В Краснодарском крае – в верховьях р. Малой Лабы. Растёт на лугах в верхнем горном поясе.
- **Численность и тенденция её изменения.** Встречается очень редко.
- **Лимитирующие факторы и меры охраны.** Хозяйственное освоение высокогорий, нерегулируемый выпас скота, сбор растений населением. Необходимо уточнить местонахождение, установить контроль за состоянием популяций.

Меңдуана өсімдігі

Сипаттама

Алқа тұқымдас бір жылдық шөптектес арамшөп

Кездеседі

Қазақстанның барлық жерінде

Құрамы

Атропин, гиосциамин, скополамин
Сияқты алколоидтар болады

Қолданылуы

Бронх демекпесі, невралгия, неврастения, көк жөтел, құрыспа жөтел, хорей, қояншық, ықылық тию, жыныс нысапсыздығы ауруларына қарсы қолданылады

Қара мендуана *Nyoscyamus niger* L.

Алқалар тұқымдасы *Solanaceae*

Сипаттама. Мендуана туысына жататын, биіктігі 1 м-ге дейін жететін, сыртын жұмсақ желімтек түк басқан, жағымсыз иісті, екі жылдық шөптес өсімдік. Тамыры жуан, тарамдалып келген, күндік түбір, сабақтары бұтақталған, тік келеді. Жапырақтары жұмыртқа пішіндес, жиектері ойықталған, тақтасының үстінгі жағы қою жасыл, астыңғы жағы ақшыл-жасыл, қалың түк басқан. Сабақ түбіндегі дөңгелек жапырақтары ұзын сағақтан, сабақ ұшына жақындаған сайын сағақсыз орналасады. Гүлдері сабақ ұшына бекінеді, гүлі де кіріккен күйғыш тәрізді, сыртын қалың жабысқан жасыл түсті 5 тостағанша, ақшыл-сарғылт түсті, үстінде көптеген тарамдалған жолақтары бар, 5 күлге, 5 аталық оның үшеуі ұзын, екеуі қысқа, тозанқабы күлгін, бір аналығы болады. Жұмысы екі ұялы, кең тұқымды, кең құмыра тәрізді қауашақ, ашылатын қақпасы бар, бір тостағаншасының ішінде тұрады. Тұқымы майда қаракөк көкнәр өсімдісінің тұқымына өте ұқсас. Маусымның аяғынан тамырға дейін гүлдейді.

Таралуы. Көбінесе жолдың жағасында, егістің арасында, ескі жұрт пен аулаларда, қоқсық жерлерде өседі. Қазақстанның барлық жерлерінде кездеседі. Жалпы еліміздің еуропалық бөлігінде, Кавказда, Орта Азияда, Батыс Сібірде, Қиыр Шығыста, Батыс Қытай, Үндістан, Гималайда кездеседі.

Дайындалуы. Дәрі жасау үшін жапырақтарын (*Folia Hyoscyami niger*) жазда жинап алады. Сабақ жапырақтарын қолмен жұлып алады. Ылғалды, шық кезінде жинауға болмайды, жапырақтары қарайып кетеді, 40⁰С температурада кептіргіште кептіреді.

Химиялық құрам. Жапырағының құрамында атропин, гиоциамин, скополамин, жоцин, жоциамин дейтін тропан қатарына жататын алкалоидтары бар.

- ▣ **Қолданылуы.** Қара мендуананың жапырақтарын күнбағыс майына салып жасаған майын, тұнбағыс буын сырқырағанда, бұлшақ өттер қабынғанда, ревматизмге, дененің ауырған жеріне жағады. Жапырақтары бронх демікпесіне қолданатын дәрілерге қосады. Атропинді асқазан жарасына, көз қарашығын үлкейтуге пайдаланады.
- ▣ **Дәрі-дәрмектер.** Жапырақтары астматин, астматол қоспалардың құрамына енеді. Мендуана майы.
- ▣ **Сақталу мерзімі** 2 жыл.

Нағыз сасық мендуана *Datura stramonium* L.

Алқалар тұқымдасы Solfnfceaе

Сипаттама. Биіктігі 50-120 см-ге дейін жететін, өте жағымсыз иісі бар, бір жылдық шөптектес өсімдік. Тамыры ұршық тәрізді, жуан күндік, түбір сабағы тік, екі айырланып бұтақталғандар. Жапырақтары жай, жұмыртқа пішіндес, тақтасының жиектері ірілі-ұсақты, сирек, тіс тәрізді, ойықталған. Жас жапырақтары түкті, ұзындығы 25 см, ені 20 см, үстінгі беті жасыл, астыңғы беті ақшыл-жасыл, жүйкелері өте жақсы білініп тұрады. Гүлдері ірі, ұзындығы 8-10 см, сабаққа жеке-жеке орналасады. Жеке гүлі жасыл, түтік тәрізді, тұтасып, біріккен 5 тостағанша, ақ түсті құйғыш тәрізді, 5 күлте, 5 аталық, 2 ұялы аналықтан тұрады. Жемісі қатты, қалың тікенекті, 4 жеке таулы қауашақ. Маусымда гүлдейді, шілдеде жеміс береді. Тұқымы бүйрек пішіндес, қара түсті.

Таралуы. Көбінесе өзендердің, көл жағасының, үйлердің маңайларында, қоқырсық жерлерде, бақшада өсімдіктердің арасында арамшөп ретінде өседі.

Дайындалуы. Дәрі жасау үшін жапырақтарын (*Folia Daturae stramonii*) жазда жинайды. Жапырғын кесіп алып, әртүрлі қоспаларда тазартып, жұқалап жайып, жақсы желдетілген бөлмелерде кептіреді.

Химиялық құрам. Өсімдіктің жапырақтарында алкалоидтар (0,19-0,61%) гиосциамин, гиосцин, атропин, скополамин. Тұқымын құрамында алкалоидтар асцин, тропин, коратропин, атропин бар.

□ Бұлардан басқа, шикізаттың құрамында стероидтар, фенолкарбон қышқылдары, флаваноидтар, азотты қосылыстар, майлар (20%) кездеседі.

□

Қолданылуы. Демікпе, көкжөтел, ревматизм, жүйке ауруларына қарсы өсімдік тән алынған алкалоидтарды пайдаланады. Дәрі-дәрмектер. Астмопен, асматин, астматол, ұнтақ, май.

□

Сақталу мерзімі 2 жыл

▣ Кәдімгі итжидек *Atropa Belladonna* L.

Алқалар тұқымдасы *Solanaceae*

Сипаттама. Итжидек туысына жататын, биіктігі 2 м-ге дейін жететін, көп жылдық шөптесін өсімдік. Көп кіндікті тамыр сабағының көптеген бұтақталған тамырлары бар. Сабағы жуан және шырынды, біреуден немесе бірнешеуден тұрады. Астыңғы бөлігі үстіне қарай жай бұтақталған, олар күлгін түті жіпшелермен қапталған. Жапырақтары үлкен, екеуден кезектескен, жұмыртқа немесе элипс тәріздес, тегіс жиекті, жапырақ ортасына дейін қосыла түскен. Гүлдері үлкен, жалқы немесе екеуден қысқа гүл тостағаншасына отыра орналасқан, 5 тісті, түтікті, сұр-қоңыр, күлгін түсті. Жемісі 2 ұялы, көп тұқымды. Тұқымы жылтыр, қара, шырынды немесе тұқымының аумағындай, шырынды, қою-күлгін түсті. Дәмі тәтті, қышқыл, улы.

Таралуы. Краснодар өлкесінде, Қырым, Украина, Кавказда кездеседі. Қазақстанда жабайы түрде кездеседі.

Дайындалуы. Емдік мақсатқа жапырақтарын, шөбін, тамырларын (*Folia Herba et Radices Belladonnae*) жинап алады. Жапырақтарын өсімдік гүлдей бастағанда жинайды. Сосын, жеміс беру кезінде өсімдікті кесіп, егер ауа өркендерімен қоса кесіп алады. Тамырларын күзде не ерте көктемде қазып алады.

Химиялық құрам. Өсімдіктің оне бойы тропа қатарындағы алкалоидтардан тұрады. Аз мөлшерде скополамин, атропин, белладонин кездеседі. Тамырларында және жапырақтарында метилэскулин, кумарин, скополетин бар.

Қолданылуы. Спазмолитикалық әсеріне байланысты бірыңғай бұлшық етті босаңсытады, ауруды басады, асқазан, қолқа, тер, сілекей бездерінің секрециясын төмендетеді. Көздің жарақаттануы мен қабыну ауруларын емдеуге және диагностикалық мақсатта қолданылады. Холиномиматикалықтармен уланғанда атропинді қолданады.

▣ Дәрі-дәрмектер. Спирт тұнбасы, құрғақ, қою экстракт, күрделі препараттардың: Солутан, бетиол, анузол, зеленин тамшыларына, беллатаминал, астмарин, астматол, бекарбон, корбелла, бепасал, бепалгин, аэрон, белластизин құрамында болады.

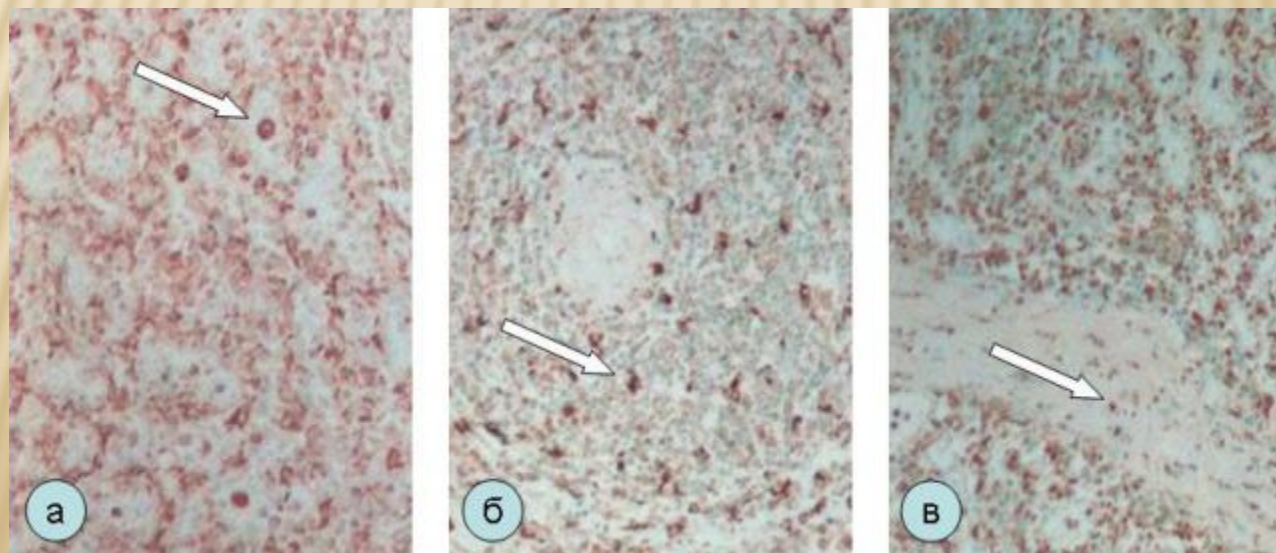

© Arnold

- Есірткімен улану кезінде жасушаның бағдарланған өлімі (апоптоз) қызыл пульпада үлкен апоптозды жасушаларымен (1 сурет а). Есірткімен жедел уланғанда апоптозды жасушалар ақ пульпада да орын (1 сурет б). Біз байқағандай, апоптозды жасушалар тіпті ағза стромасында да кездесетіні қызық жағдай (1 сурет, в). Бірақ мұндай көріністер созылмалы улануда жиі кездеседі (79,9+3,2%). Есірткі заттардың белгілі бір түріне немесе олардың біріккен түрінде қолдануға байланысты көкбауырдың иммундыморфологиялық зерттеулерді жүргізген кезде келесі айырмашылықтарды алуға мүмкіндік болды. Осылай, героин мен гашишті бірігіп қолдануда қызыл пульпаның сиретілген жағдайы кезінде макрофагтардың ошақты жиналуы және плазматикалық жасушалардың көп мөлшері анықталды. Плазматикалық жасушалардың пайда болуы антигенді стимуляцияның өршігенін білдіреді. Басқа есірткі заттармен улану кезінде бұл жасушалар кездескен, бірақ мұндай мөлшерде емес.

**1 СУРЕТ – ЕСІРТКІ ЗАТТАРМЕН УЛАНУ КЕЗІНДЕГІ
КӨКБАУЫРДАҒЫ АПОПТОЗ ҮРДІСІН
ИММУНДЫМОРФОЛОГИЯЛЫҚ БАҒАЛАУ
А - ҚЫЗЫЛ ПУЛЬПАДАҒЫ АПОПТОЗДЫ ЖАСУШАЛАР;
Б – ЛИМФОИДТЫ ФОЛЛИКУЛАДАҒЫ АПОПТОЗДЫ
ЖАСУШАЛАР; В – СТОРОМАДАҒЫ АПОПТОЗДЫ
ЖАСУШАЛАР.**

-
- Есірткі заттармен улануда көкбауырдың қызыл пульпасының жасушалық құрамына ірі жасушалар да кіреді. Негізінен, олар кездеспейтін немесе аз мөлшерді дәнекер тінді қабаттарда кездесетін. Алайда, есірткінің біріккен түрімен улану кезінде ірі жасушалар қызыл пульпаның жасушалық құрамында пайда болған, оларды жеке қарағанда саны едәуір көп болуы мүмкін. Есірткімен улану кезінде, егер лимфоидты фолликулалар герминативті орталықпен болса, онда Т- и В- лимфо-циттер, сәйкесінше, олардың аумағында орналасуы біздің көңілімізді аударатындай жағдай болып табылады. Лимфоидты фолликулаларда көбею орталықтары болмағанда Т- және В- лимфоциттер өз аумағында байқалмаған.

-
- Есірткі улану бас айналуы, жүрек айнуы, құсу, әлсіздік, ұйқышылдық пайда болған кезде. Елеулі дозасы асып кету арқылы, тыныс алу орталығының және айналысқа орталығының сал аяқталады оның бейсаналық мемлекетті, терең ұйқы дамыту. Алғашқы көмек ауруханада жәбірленушінің жедел жеткізу болып табылады оқушылар, дұрыс тыныс алу, еріннің цианозы бозарған болды. Сіз тыныс және қан айналымын тоқтату кезінде реанимациялық жүзеге асырылады.

Назарларыңызға
рахмет